

Sprog, tekst og kontekst

"Forstår du også det, du læser?" (ApG 8,30).

Hovedtanke

Bibelens forfattere har helt bevidst gjort brug af bestemte udtryksformer for at fremhæve noget i teksten. Form og indhold hænger uløseligt sammen.

Introduktion

Når man læser tekster fra en anden tidsalder eller kultur, er der fare for, at man læser egne forestillinger og erfaringer ind i teksten. Det er derfor vigtigt at undersøge, hvad forfatteren oprindeligt har sagt og ment, og hvad hans budskab kan betyde for os i dag.

For virkelig at kunne forstå teksten er det derfor – blandt andet – vigtigt at have kendskab til forfatterens sprog og dets egenart, at være fortrolig med ords forskelligartede betydninger og at tage hensyn til litterære og historiske sammenhænge.

Det er ikke alle, der har mulighed for at studere teologi og lære de bibelske sprog: hebraisk, aramæisk og græsk. Men der findes relevante hjælpemidler i form af bibelkommentarer, skrevet af fagfolk, som kan hjælpe til at forstå tekster i Bibelen.

På tysk og dansk er der mulighed for at læse Bibelen i talrige oversættelser. De har (næsten) alle som mål at gengive grundteksten så korrekt og forståeligt som muligt. For bedre at kunne forstå en tekst kan det være til hjælp at læse den i flere forskellige oversættelser. Man vil somme tider opleve underlige og måske uforståelige formuleringer. I sådanne tilfælde drejer det sig ofte om poetiske virkemidler eller andre retoriske specialiteter og sproglige finesser, der er typiske for Mellemøsten.

Når Jesus for eksempel siger: "Ikke enhver, som siger Herre, Herre! til mig, skal komme ind i Himmeriget" (Matt 7,21), så betyder det med vores logik: ikke alle, men dog nogle. Her er der tale om et aramæisk sprogligt særpræg, som egentlig – for at få den rette mening frem – burde oversættes således: "*Ingen*, der siger Herre, Herre! til mig, kommer i Himmeriget, men *kun* den, der gør min himmelske faders vilje."

I denne uges bibelstudium ser vi nærmere på nogle af de bibelske stilistiske virkemidler og undersøger, hvordan de bidrager til en større forståelse af Bibelen.

EKSKURS

Guds ord på menneskers sprog

Es 36,11
 Joh 1,14; 19,20
 ApG 6,1

Det, der i Joh 1,14 siges om det levende ord, Jesus Kristus, der som Gud blev menneske, gælder også for det skrevne Guds ord: Det blev "oversat" til menneskeligt sprog. Vidnesbyrdet om Guds vilje og virke kan kun nå os ved hjælp af vores eget sprog. Det guddommelige og det menneskelige er dermed tæt forbundet. Da Jahve udfriede israelitterne fra Egypten, gjorde han det muligt for dem at høre og videregive hans ord på deres sprog: hebraisk og senere også aramæisk.

Den græske kulturs udbredelse som følge af Alexander den Stores erobringstogter skabte nye betingelser og muligheder for at skrive Det Nye Testamente på verdenssproget græsk, der på daværende tidspunkt taltes i hele det romerske rige.

Der fandtes også en græsk oversættelse af Det Gamle Testamente, den såkaldte Septuaginta. Når der i Det Nye Testamente citeres fra Det Gamle Testamente, sker det oftest med baggrund i denne oversættelse fra det 2. årh. f.Kr. Det græske universalsprog gjorde det muligt for apostlene og urmenigheden også at forkynde evangeliet i fjerne egne.

Senere bevidnede apostlen Johannes "Guds ord og Jesu Kristi vidnesbyrd, alt det, han har set" (Åb 1,2). Således viser Bibelen kontinuiteten i sit inspirerede vidnesbyrd fra den første forfatter til den sidste. Gud kaldte enkelte mennesker til at nedfælde sit ord. Dermed gjorde han brug af deres evner og måde at udtrykke sig på. Man kan derfor finde forskelle i skrivestil og udtryksmåde i brevene og evangelierne, hvilket giver et indblik i den enkelte forfatters individuelle personlighed.

Med andre ord: De hellige skrifter er menneskelige vidnesbyrd om Guds åbenbaring og handlen i historien. Han accepterer sprogbrugen, forståelsen og måden at tænke på hos de mennesker, som han har kaldet til at være sine budbringere.

Bibelske begrebers mangfoldige tydningsmuligheder – *Chesed*

Hvilket aspekt af nåden understreges i de pågældende skriftsteder?

Det Gamle Testamente har ikke kun ét ord for "nåde", men derimod flere begreber, der stammer fra hverdags sproget og udtrykker forskellige nuancer. Derved beskrives forskellige aspekter, der alle hører med til den bibelske forståelse af nåden.

De vigtigste begreber er *chen* og *chesed*. Ordet *chen* er tættest på det, vi i dag forstår ved nåde. Dermed menes *en opmærksomhed* og *en gunst*, der altid er ensidig og gives oppefra og ned: fra magthaveren til den underordnede, fra Gud til mennesket (sml. 1 Mos 6,8; 2 Mos 33,16). Derfor kan man ikke gøre krav på denne form for opmærksomhed.

I de ovenfor anførte tekster benyttes ordet *chesed*, som kan oversættes med *trofasthed*, *barmhjertighed*, *godhed* osv. Selv om *chesed* af og til anvendes i betydningen *chen* (Ezra 9,9, også i sammenhæng med Gud), beskriver det for det meste den fællesskabsfremmende adfærd hos mennesker, der er forpligtede over for hinanden: troskab over for familiemedlemmer (1 Mos 47,29), gæster (Jos 2,12) og pagtsfolket (1 Sam 2,8).

For di Gud "ensidigt" er trofast, har vi lov til at have ubetinget tillid til ham. Deri består troens væsen. "Tro er væsentligt mere end blot accept af visse trospunkter vedrørende Gud eller Jesus. Tro er tillid til en person. Det forudsætter naturligvis, at man har en relation til den person, man har tillid til. Tro er et forhold mellem to mennesker, der bygger på troskab. Paulus troede ikke 'på noget', men 'på nogen, på Gud, på Jesus Kristus' (Gal 2,16; Rom 3,22.26). Hele den kristnes liv leves 'i tillid' til Gud" (George Knight, *Handbuch für Pharisäer*, Lüneburg 1997, 99).

1 Kong 3,6
Sl 57,4; 66,20; 143,8
Mika 7,20

Baggrund

Til fordybelse

Bibelske begreber kan have mange betydninger – *Shalom*

4 Mos 6,24-26
Job 3,26
Sl 29,11
Es 9,6; 32,17

Hvilke forskellige nuancer træder tydeligt frem her?

Det er vanskeligt at oversætte det hebraiske ord *shalom* præcist. Det kræver flere begreber at definere ordet. *Shalom* betegner harmonien inden for et fællesskab baseret på Guds velsignelse og anordning.

Shalom kan vokse og udfolde sig til alle sider. Dette kommer tydeligt til udtryk i de forskellige sammenhænge, ordet bruges i, fx i forbindelse med helbredet (Es 57,19-20), som hilsen (1 Mos 43,27), som velsignelse (4 Mos 6,26), som ønsket om en fredfyldt søvn (Sl 4,9) og en naturlig død (1 Mos 15,15).

Shalom som "fred" betegner ikke blot en tilstand uden krig, men et harmonisk fællesskab mennesker imellem – selv det vellykkede samarbejde mellem mennesker, der kæmper sammen i krig. Således spørger David fx til sine soldaters ve og vel (*shalom*), mens de er i krig (2 Sam 11,7). Også sejren over en fjende og erobringen af et land kan beskrives med dette ord (2 Sam 19,31; 1 Kong 22,28). I Israels tidligste dage betød *shalom* et foretagendes succes. Man vidste, man var afhængig af Guds velsignelse, for at ting skulle lykkes.

Senere – især i profeternes tid – ændredes betydningen, så *shalom* opfattedes som fravær af krig. Sådan forstår vi det også i dag. Den fuldkomne fred indebærer således også, at der aldrig kommer krig mere (Es 8,23 til 9,6). At social retfærdighed er en vigtig forudsætning for fred, understreges kraftigt af profeterne (fx Es 32,16-17) (ifølge Johannes B. Bauer, *Bibeltheologisches Wörterbuch* Bd. 1. Graz 1962, 385 f.).

Til eftertanke

"Den fred, som vi ikke kan skabe, sætter os i stand til at arbejde på den fred, som vi kan opnå" (Carl Friedrich von Weizsäcker, tysk fysiker og filosof, 1912-2007).

Gentagelse fremmer forståelsen

1 Mos 1,26-27
Es 6,3

På hvilken måde fremhæves visse udsagn i disse tekster?

Baggrund

I 1 Mos 1 anvendes et begreb for "at skabe" (bara), som også andre steder i Bibelen udelukkende er brugt i forbindelse med Gud som den handlende. Her benyttes det hele tre gange. Gerhard von Rad, teolog med speciale i Det Gamle Testamente, forstod dette udtryk således: "Højdepunktet og målet er nået for alt det, som Guds skaben fra v. 1 af var stilet imod" (ATD, Gerhard von Rad, *Das erste Buch Mose*, Berlin: o. J., 44). Mennesket har altså på enestående vis en relation til Gud. Dette understreges også ved, at det nævnes to gange, at mennesket er skabt i *hans*, det vil sige i Guds, billede.

Der er også andre steder, hvor udsagn i Det Gamle Testamente fremhæves på den særlige måde, at enkelte udtryk gentages (fx Es 6,3; Jer 7,4).

Til fordybelse

Sprogene i Mellemøsten har i årtusinder benyttet parallelismer. Vi kender dem især fra visdomslitteraturen i Det Gamle Testamente og fra Salmernes Bog. Ved *parallelisme membrorum* forstås to (somme tider også tre) på hinanden følgende linjer, der sættes i en sammenhæng, så første linjes udsagn præsenteres i de næste linjer under en anden synsvinkel. Dette kan forekomme som gentagelse (synonym parallelisme, Sl 71,9; 140,6; 142,3), som modsætning (antitetisk parallelisme, Sl 20,8; 27,10) eller som videreførelse (syntetisk parallelisme, Sl 10,16; 143,2).

Til anvendelse

"Kast mig ikke bort, når jeg bliver gammel, forlad mig ikke, når kræfterne svigter" (Sl 71,9).

"Andre påkalder vogne og heste, men vi påkalder Herren vor Guds navn" (Sl 20,8).

At være opmærksom på sammenhængen

Sammenlign 1 Mos 1,27 med 2,7.8.15-23 og 3,17-19

Baggrund

At være opmærksom på sammenhængen betyder blandt andet at forstå de indholdsmæssige forbindelser, der forekommer i teksten, så det bliver meningsfyldt.

Ved brugen af ordet *menneske* i 1 Mos 1-3 er det påfaldende, at

- ordet for menneske (*adam*) og ordet for agerjord (*adamah*), som mennesket er skabt af, lyder næsten ens på hebraisk. På dansk kan man se en sammenhæng mellem ordet *jord* og ordet *jordbo/jordboer*.
- ordet *adam* benyttes i 1 Mos 1,27 tydeligvis som artsbetegnelse (menneskehed), men bliver i det 2. kapitel brugt i betydningen ét, henholdsvis dét første menneske, Adam. Sammenhængen afgør, om der er tale om *menneske* eller *Adam*.
- Menneskets ulydighed medfører agerjordens forbandelse. Agerjorden er Adams arbejdsområde, og det, han blev skabt af. Men det at dø og at blive til støv igen gælder hele menneskeheden.

Til fordybelse

Efter at have skabt Adam kommer Gud med en overraskende konstatering. På trods af den gentagne konklusion i kap 1, at skaberværket var godt, ja endda såre godt (v. 31, 1948-oversættelse) slås det i 2,18 fast, at der er noget, der *ikke* er godt. Mennesket er endnu ikke det, som det var skabt til: et væsen bestemt til relationer. For at afhjælpe denne mangel, tager Gud på ny en beslutning (sml. 1,26), nemlig at skabe en hjælper, der svarer til det. Han skaber dyr og konstaterer, at der stadig mangler noget. Der er eksegeter, der formoder, at Adam selv skal fornemme, at han mangler et ligeværdigt væsen. Under alle omstændigheder afsluttes skaberværket først med kvindens skabelse.

Til eftertanke

"En tekst uden sin sammenhæng er kun et skalkeskjul."
"A text without its context is only a pretext."

EKSURS 2

Bibelens bøger og deres budskab

Bibelske tekster er opstået i en konkret historisk situation og havde dengang en bestemt hensigt (en intention). Jo bedre vi forstår deres oprindelige funktion og betydning, desto bedre kan vi se, hvad de kan sige os i dag.

1. Struktur og litterær genre

En bogs disposition og en teksts ydre form kan være en hjælp til at forstå indholdet. Er der formuleringer, der gentages? Findes der påfaldende nøgleord eller ordspil? Er der benyttet rytme eller versefødder? Er der en sammenhæng med andre bibelske bøger? Hvor er der ligheder, og hvor er der forskelle (fx i evangelierne)?

2. Modtagere

Hvem er det pågældende skrift henvendt til? Er et nytestamentligt brev for eksempel stilet til jødekristne eller hedningekristne? Er modtageren en enkelt person eller en menighed? Hvilken situation befandt de sig i? Svarene har betydning for udlægningen.

3. Tid og sted for tilblivelsen

Det er også vigtigt at vide, hvornår en bog eller et skriftsted er blevet til. Hvor dukker historiske personer, der er nævnt i teksten, ellers op enten i andre bibelske bøger eller i litteratur uden for Bibelen? Findes der arkæologiske udgravninger, der kan bidrage med viden?

4. Forfatter og anledning

Sammen med spørgsmålet om modtagere, tilblivelsestidspunkt og lokalitet er det vigtigt at spørge til forfatteren. Hvem skrev teksten? Hvilken situation var han i, og hvad ville han opnå hos modtageren?

Resumé

Indholdet bestemmer formen – og omvendt. Bibelske tekster stammer fra en anden tid og en anden kultur. Det er derfor vigtigt for forståelsen at være opmærksom på sproglige særpræg og at tage hensyn til litterære og historiske sammenhænge.

Spørgsmål til drøftelse

Indledende
spørgsmål

1. "Den, der kan læse (rigtigt), har en klar fordel."

I hvilke situationer gælder denne sætning?

Supplerende
spørgsmål

2. "Forstår du også det, du læser?" (ApG 8,30)

Hvorfor er det at læse og forstå Bibelen ikke bare noget, der går af sig selv?

Hvorfor kræver det stor omhu?

3. Eksemplet "nåde": Læs teksterne fra mandagsafsnittet!

Hvilke forskellige aspekter af begrebet "nåde" beskrives i disse tekster? Prøv at definere ordet.

4. Eksemplet "fred": Læs teksterne fra tirsdagsafsnittet!

Hvilke forskellige nuancer af begrebet "shalom" udtrykkes i disse vers?

Hvad indeholder udtrykket "shalom"?

Supplerende
spørgsmål

5. **Hvilke tekster kan I komme i tanker om, hvor gentagelser og paralleller spiller en rolle?**

Hvordan hjælper de til en bedre forståelse af bibelske udsagn?

Afsluttende
spørgsmål

6. **Hvad er risikoen ved ikke at tage hensyn til konteksten?**

Hvilken fordel har det at tage sammenhængen i betragtning?